

**Міністерство освіти і науки України
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна**

**«Затверджую»
Голова приймальної комісії,
ректор Харківського національного
університету імені В.Н.Каразіна**

**_____ Бакіров В.С.
« ____ » _____ 2017 р.**

**ПРОГРАМА
фахового випробування для здобуття ступеня
доктора філософії з політології за третім (освітньо-науковим) рівнем**

**Затверджено на засіданні Вченої ради
філософського факультету,
протокол № 4 від 17 лютого 2017 р.**

Харків - 2017

Розділ 1. Теорія та історія політичної науки

Політика як теорія і соціальне явище. Політична теорія як розділ політології, що вивчає політичні ідеї, цінності та концепції. Політична теорія і політична етика як частини наукового вивчення політики і як політична філософія.

Політична теорія та ідеологія. Трансформація політичної теорії у прикладну науку про політику (Г.Ласвел, У.Меріам).

Предмет політології. Політологія та інші галузі суспільствознавства. Політологія як інтегративна наука. Суміжні галузі політичного знання: політична соціологія, політична філософія, емпірична (прикладна) політологія; політична психологія, політична історія, політична географія, політична семантика та інші.

Закони, принципи та категорії політичної науки. Теоретичний та емпіричний рівні політологічного знання. Основні аспекти вивчення політичного життя в межах навчального курсу політології. Вселюдське, класове і національне в політології. Мова політичної науки.

Основні завдання та функції політології. Політична теорія – знання чи наука? Протилежність марксистського та ліберально-демократичного трактування науки про політику. Концепція К.Поппера про соціальні технології. Зростання ролі науки про політику на сучасному етапі світового соціального розвитку, політичного і духовного оновлення України.

Постбіхевіористська перебудова природи теорії політики. Класичний аналіз “занепаду політичної теорії” Д.Істона; Р.Даль, П.Ласлет про “кінець” політичної теорії. Конфлікт між “традиційною” і “науковою” політичною теорією у 40-50-х рр. як пошук ефективних інструментів самолегітимації політичної науки. 4 основних типи політичних теорій: нормативно-онтологічний, емпірико-аналітичний (критичний раціоналізм), історико-діалектичний (неомарксизм), системна теорія. “Широке” (Н.Бова, Р.Саймон) і “вузьке” (Г.Алмонд, А.Браун, І.Ізензеє) розуміння специфіки і функцій політичної теорії.

Ренесанс нормативної політичної теорії у зв’язку з публікацією роботи Дж.Роулса “Теорія права” (1971), Р.Нозіка “Анархія, держава та утопія” (1974) та праць Ю.Хабермаса.

Американська біхевіористська традиція (Ч.Меріам, Г.Ласвел, Дж.Кетлін) і парадигма наукового забезпечення політики – міждисциплінарна сфера досліджень, спрямованих на використання засобів наукового пізнання у справі розробки й проведення державної політики та роз’язання проблем державного життя.

Динамічний політичний аналіз та динамічні поняття політології: “модернізація”, “національна розбудова”, “інтеграція”, “легітимація”, “стабільність” та ін. Теорія “політичного поля” П.Бурдьє як новітній динамічний політичний аналіз. Структурно-функціональний аналіз Т.Парсонса і модель структурної диференціації.

Методи політологічних досліджень: соціально-конструктивістський (М.Вебер), порівняльний, сценарно-прогнозний, системно-аналітичний, метод інституційного моделювання, психологічний (біхевіористський), психоаналітичний, феноменологічний, синергетичний.

Методи прикладної політології. Методи математичного, ігрового, комп’ютерного моделювання. Моделювання електорального конституційного вибору. Ігрова модель прийняття рішень. Ігрові моделі політичного ринку. Прикладні соціологічні дослідження: опитування, зонжани, складання рейтингів.

Соціологія політики кінця ХІХ – поч.ХХ ст.(М.Вебер, В.Парето, Г.Моска, Р.Міхельс, Ж.Сорель): тематизація та легітимація політології як наукової дисципліни. Запровадження викладання політичної науки у США (1860 р.) та заснування Американської асоціації

політичних наук (1903 р.). Класики біхевіористської політології: Ч.Меріам, Г.Ласвел, А.Каплан, Дж.Кетлін. Парсонівська структурно-функціональна спадщина та поява системної політології (Д.Істон, Г.Алмонд, С.Липсет, К.Дейч). Поява порівняльної політології: Г.Алмонд, С.Верба, Л.Пай (кінець 50 – поч.60-х рр.): М.Дюверже, Р.Арон; “діалектико-критична політологія” (Франкфурт-ська школа соціальної філософії – Ю.Хабермас). Сучасна політологія: політологія інституціонального дизайну (У.Райкер, ПоРдишук), вірджінська школа політико-економічного аналізу (Дж.Бьюкенен, М.Олсон); “ресурсний підхід” (Д.Хелд).

Політологія в умовах посткомунізму: український контекст.

Українська політологія: порівняльний аналіз з американськими, французькими та німецькими традиціями у політологічному дослідженні. Роль та функції української політології у конструюванні та розбудові інститутів держави, політичної демократії та ринкової економіки.

Історія політичної думки стародавнього світу та середньовіччя.

Особливості політичних ідей в аграрних деспотіях Давнього Сходу: пошук стратегії ефективності управління. Сакральний характер влади. Перші спроби політико-правової регуляції (закони Хаммурапі й Ману); Геродот про державний лад в країнах Близького Сходу. Патріархально-патерналістська версія деспотичної держави (Конфуцій): “Держава – велика сім’я”. Антиконфуціанські альтернативи: легізм, моїзм та даосизм.

Античний варіант політичного розвитку. Суспільне життя полісу: народження феномену політики. Демократія та принцип “ісономії” (рівності). Політична теорія Платона. Наука політики Аристотеля. Класифікація форм правління та їх критика. Людина як “політична тварина”.

Римське право і політика. Розвиток політичної теорії Цицероном. Концепція циклічного розвитку політичних форм і “змішаного устрою” Полібія.

Генеza європейських політичних структур. “Велика хартія вольностей” (1215 р.) та її значення. Християнські витoki сучасної демократії. Аврелій Августин, Тертулаїн, Фома Аквінський.

Європейські міста і соціально-політична роль “третього стану”. Концепція “народного суверенітету” Марсилія Падуанського.

Політична думка епохи Відродження. Специфіка ренесансного світоуявлення та гуманістичний ідеал людини. Громадянський гуманізм: від “свободи волі” до свободи особистості. Політична теорія республіканізму: Леонардо Бруні, Матео Пальмієрі, Аламано Рінуччіні.

Нова політична думка. Ніколло Макіавеллі: сутність, мета та завдання політики, співвідношення цілей та засобів, правила політичного мистецтва. Ренесансні соціальні утопії (Т.Мор, Т.Кампанелла).

Політичні концепції Нового часу. Теорії державного суверенітету, природного права, суспільного договору як підґрунтя європейської політичної модернізації. Теорія абсолютизму Ж.Бодена. Суверенітет як принцип державної влади.

Теорія авторитарної влади Т.Гоббса. Ліберально-демократична альтернатива Локка. Права людини та ліміти державної влади.

Політична думка французького Просвітництва. Розвиток теорії розподілу влад Ш.Л.Монтеск’є. Географічні та соціокультурні (моральні) чинники політичного життя. Радикально-демократична теорія Ж.Ж.Руссо. Критика принципу розподілу влад і народного представництва. Теорія безпосередньої демократії. Значення плебісцитів.

Вплив Великої Французької революції на політичну думку.

Класичні політичні теорії (кін.ХУІІІ – ХІХ ст.).

Еволюція політичних парадигм Нового часу. Народження політичної теорії консерватизму (Е.Берк, Ж.де Месер), консерватизм і традиціоналізм.

І.Кант про правову державу, етичні основи політики. Суспільно-політична теорія І.Фіхте. Політична філософія Г.Гегеля. Г.Ф.Гегель про співвідношення громадянського суспільства, держави і права. Ліберальна політична думка: Б.Констан, С.Бентам, А.Токвіль та ін. Політичні свободи і свобода особистості. Людина і держава. Теорія утилітаризму І.Бентама. Розвиток ліберальної теорії Д.С.Мілем. Порівняльний аналіз демократичних інститутів А.де Токвіля. Позитивізм як філософський фундамент лібералізму (О.Конт, Г.Спенсер).

Від традиційної до “нової” політичної науки: геназа сучасної політології (кін.ХІХ – перша пол.ХХ ст.).

Радикально-революційна критика ліберальної теорії та ліберальної держави, становлення, розквіт антисистемних ідеологій (соціалізм, анархізм, анархо-синдикалізм). Особливості політичної теорії марксизму. К.Маркс та Ф.Енгельс про співвідношення політики й економіки; аналіз класової сутності політики. Концепція революції. Диктатури пролетаріату й відмирання держави”.

Розвиток “нової” політичної науки: від “нормативної” до “реалістичної” теорії політики. Концепція “механічної” та “органічної” солідарності “французької соціологічної школи” (Е.Дюркгейм). Теорія еліти В.Парето. Типи еоліт, їхня циркуляція та способи оновлення. Концепція “політичного класу” Г.Моски.

Соціологія держави М.Вебера. Сутність політики. Визначення феномену влади. Політичне лідерство і бюрократія. Концепція плебісцитарної демократії М.Вебера.

“Залізний закон олігархії” Р.Міхельса. Концепція зацікавлених “груп тиску” А.Бентлі.

Сучасна політична думка (друга пол. ХХ ст.). Загальна характеристика прогблематики і напрямків розвитку сучасної західної політології.

Біхевіоризм як теоретичні засади політичної соціології США. Розвиток посткласичної парадигми “конкурентної теорії демократії” Й.Шумпетера та її версії. Розробка концепції поліархії Р.Даля і Д.Сарторі та дискусія навколо неї. Соціологія політичних систем і теорія політичної культури (Д.Істон, Г.Алмонд, К.Дейч, С.Верба, Л.Лейпхарт).

Особливості розвитку сучасної європейської політичної науки: конкуренція є взаємозбагачення французької політології та німецької. Теорія “політичного поля” П.Бурдьє.

Проблеми природи держави в консервативному “державознавстві” (К.Шмітт, Р.Герцог, М.Вебер) і політичній соціології держави (О.Штаммер). Актуальні проблеми сучасного демократичного суспільства в “критичній теорії” Ю.Хабермаса, концепції “радикального функціоналізму” Р.Дарендорфа, системної теорії Н.Лумана.

Політична наука наприкінці ХХ ст. Спроби розробки “нової теорії справедливості” (Д.Роулз, О.Хьюффе). Концепція “перемоги ліберальної ідеї” Ф.Фукуяма і перспективи свободи.

Історія політичної думки в Україні.

Пам’ятки політичної думки Київської Русі. Перший політичний трактат “Слово про закон і благодать” Іларіона. Суспільно-політичні погляди Ярослава Мудрого, Володимира Мономаха. Вплив християнських концепцій на політичні погляди в Київській Русі.

Гуманістичні й реформаційні ідеї в Україні – ХУІ-ХУІІІ ст.ст., їхній зв’язок з духовною культурою Західної Європи.

Політичні ідеї козацької доби і розквіту Києво-Могилянської академії. Внесок Б.Хмельницького в розробку ідей та їх втілення в життя у зміцненні української державності. Проект Конституції Пилипа Орлика.

Ідеологія Просвітництва в Україні. Г.Сковорода, його політичні погляди. “Горная республика” як суспільно-політичний ідеал.

Програма конституційних перетворень в Росії за “Руською правдою” П.Пестеля і проектами Конституції Муравйова: порівняльна характеристика.

Кирило-Мефодіївське товариство (1846-1847). Т.Шевченко як засновник політичної ідеології і революційної демократії в Україні.

Вплив народницьких та марксистських ідей на національний рух в Україні. М.Драгоманов – мислитель-демократ. Його конституціоналізм. Права і свободи людини. Федерація і децентралізація. Місцеве самоврядування.

Політичні погляди І.Франка, Л.Українки. “Конституційний проект” М.Грушевського. М.Міхновський та його “Самостійна Україна”.

Різні моделі української держави: М.Грушевський, В.Винниченко, С.Петлюра. Політико-правовий аналіз Універсалів, проектів Конституцій УНР. Монархічна програма П.Скоропадського. Політична доктрина В.Липинського.

Загальна характеристика конституцій радянської України 1919, 1929, 1937, 1978 рр. Конституція незалежної України 1996 р.

Правозахисний рух в Україні (Л.Лук’яненко, В.Чорновіл, В.Стус та ін.). Відродження багатопартійності в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

- Аристотель. Политика// Соч.: В 4 т.- Т.4.- М., 1983.
- Арон Р. Демократия и тоталитаризм.- М., 1993.
- Арон Р. Этапы развития социологической мысли.- М., 1993.
- Актон Д. История свободы в античности// Полис.-1993.- № 3.
- Асмус В.Ф. Платон.- М., 1969.
- Ашин Г. Современные теории элиты.- М., 1985.
- Бергер А.К. Политическая мысль в древнегреческой демократии.-М.,1966.
- Берк Э. Размышления о революции во Франции.- М., 1993.
- Брагина Л.М. Социально-этические взгляды итальянских гуманистов (“ пол.ХУ в.).- М., 1983.
- Бодуен Ж. Вступ до політології.- К., 1995.
- Бурдые П. Начало.- М., 1994.
- Бурдые П. Социальное пространство и генезис «классов»// Вопр. Социологии.-1992.- Т.1.-№ 1.
- Борці за возз’єднання. Біографічний довідник.- Львів, 1989.
- Вебер М. Избранные произведения.- М., 1990.
- Власть. Очерки современной политической философии Запада.- М.,1989.
- Васильев Л.С. Очерки религии Востока.- М., 1988.
- Виндельбанд В. Платон.- К., 1994.
- Волгин В.П. Развитие общественной мысли во Франции в ХУШ веке.- М., 1977.
- Вивід прав України.- Львів, 1992.
- Власюк О., Парахонський Б., Пирожков С. Людський вимір: реалії і перспективи України// Політики і час.- 1995. -№ 2.
- Гаджиев К.С. Опыт введения в политологию// Полис.- 1992.- № 1-2.
- Геродот. История.- М.-Л., 1972.
- Гоббс Т. Левиафан// Соч.: В 2 т.- Т.2.- М., 1991.
- Гегель Г.В.Ф. Философия права.- М., 1990.
- Гайденок П.Н., Давыдов Ю.Н. История и рациональность: Социология Макса Вебера и веберовский ренессанс.-М., 1991.
- Гуггенбергер Б. Теория демократии// Полис.-1991.- № 4.
- Дидро Д. Избранные сочинения.- М.-Л., 1951.

- Доватур А.И. “Политика” и политика Аристотеля.- М., 1985.
- Дью-Нибур. Профили нового либерализма// Полис.-1994.- № 3.
- Дюркгейм Э. О разделении общественного труда// Философия и социол. мысль.- 1995.- № 5.
- Дюркгейм Э. Социология и социальные науки// Там же.- 1995.- № 5.
- Дзюба І. Інтернаціоналізм чи русифікація?// Вітчизна.-1990.- № 5-8.
- Ильин В.В., Панарин А.С. Философия политики.- М., 1994.
- Из книг мудрецов. Проза Древнего Китая.- М., 1987.
- История политических и правовых учений: Древний мир.- 1985.
- Історія філософії на Україні: У 3 т.- Т.1.- К., 1987.
- Історія України в особах: 1Х-ХУІІІ ст.- К., 1993.
- Іванченко Р.П. Україна від Кия до Кравчука: Короткий нарис історії української державності.- К., 1992.
- Кампанелла. Город Солнца.- М.-Л., 1947.
- Кант И. Сочинения. Т.1-6.- М., 1983-1986.
- Констан Б. О свободе древних в ее сравнении со свободой у современных людей// Полис.- 1993.- № 2.
- Конфуций.Изречения// Семененко И.И. Афоризмы Конфуция.- М., 1987.
- Капустин Б.Г. Три рассуждения о либерализме и либерализмах// Полис.- 1994.- № 3.
- Конституции зарубежных государств. – М., 1996.
- Лассауел Д. Гарольд Принцип тройного воздействия: ключ к анализу социальных процессов// Соц. Исслед.- 1994.- № 1.
- Литература Древнего Востока. Шри, Исуня. Китай: Тексти- М., 1987.
- Лютер М. Время молчания прошло// Избр.соч. 1520-1526 гг.- Х., 1992.
- Лейпхарт А. Многосоставные общества и демократические режимы// Полис.- 1992.- № 1-2, 3.
- Луман Н. Честность политиков и высшая аморальность политики// Вопр. социологии.- 1992.- Т.1.- № 1.
- Локк Д. Два трактата о правлении// Соч.: В 3 т.- М., 1988.
- Малявин В.В. Конфуций.- М., 1992.
- Макиавелли Н. Государь.- М., 1990.
- Макиавелли Н. Избр. Соч.- М., 1982.
- Мор Т. Утопия.- М.-Л., 1947.
- Монтескье Ш.Л. Избр. Произв.- М., 1955.
- Мигранян А.М. Плебисцитарная теория демократии Макса Вебера и современный политический процесс// Вопр. филос.- 1989.- № 6.
- Нарский И.С. Философия и политика (историко-филос. аспект)// Филос.науки.- 1991.- № 9.
- Нерсисянц В.С. Политические учения Древней Греции.- М., 1985.
- Нерсисянц В.С. Гегелевская философия права.- М., 1974.
- Панарин А.С. Политология на рубеже культур// Вопр. Философии.- 1993.- № 8.
- Парсонс Т. Функциональная теория изменения// Американская социологическая мысль.- М., 1994.
- Переломов Л.С. Конфуций: жизнь, учение, судьба.- М., 1983.
- Платон: Собр. Соч.: В 4 т.- М., 1990-1994.
- Полибий. Всеобщая история// Хрестоматия по истории древнего Рима.- М., 1987.
- Повесть врем'яних літ. Літопис(За Іпатьївським списком).- К., 1990.
- Політологія посткомунізму: Політичний аналіз посткомуністичних суспільств.- Київ, 1995.
- Политология /сост. и ред. Н.Сазонова.- Х.: Фолио, 2001.
- Поппер К. Открытое общество и его враги.- М., 1992.- Т.1-2.
- Політологічний енциклопедичний словник /за ред. В.Д.Бабкіна.- К.,1997.

- Пашук А.І. Іван Вишенський – мислитель і борець.- Львів, 1990.
- Потульницький В.А. Історія української політології.- К., 1992.
- Потульницький В.А. Теорія української політології.- К., 1993.
- Рикер П. Герменевтика. Етика. Політика.- М., 1995.
- Ревункова Н.В. Ренессансное свободомыслие и идеология реформации.- М., 1988.
- Робеспьер М. Избр.произв.- Т.1-3.- М., 1965.
- Руссо Ж.-Ж. Трактаты.- М., 1969.
- Рутенбург В.И. Титаны Возрождения.- Л., 1978.
- Соколова С. О пользе политической философии// Обществ. Науки и современность.- 1982.- № 4.
- Скакун О.Ф. Вопросы государства и право в философии Г.С.Сковороды// Право Украины.- 1995.- № 2.
- Скакун О.Ф. Прогресивна політико-правова думка на Україні (1X ст.- 1917 р.).- К., 1990.
- Сас П.М. Суспільно-політичний та соціальний ідеал Г.С.Сковороди //Феодалізм в Україні: Зб. наук. праць.- К., 1990.
- Сартори Дж. Вертикальная демократия // Полис.- 1993.- № 2.
- Спенсер Г. Личность и государство// Своб. мысль.- 1991.- № 13.
- Токвиль А. де. Демократия в Америке.- М., 1992.
- Толочко П.П. Князь в Древней Руси: власть, собственность, идеология.- К., 1992.
- Толочко П.П. Історичні портрети: із історії давньоруської та європейської політики X-XII ст.- К., 1990.
- Утченко С.Л. Политические учебния Древнего Рима.- М., 1977.
- Українська ідея: перші речники.- К., 1994.
- Українська суспільно-політична думка в XX ст.- Львів, 1983.
- Фролов Э.Д. Факел Прометея (очерки античной общественной мысли).- Л., 1991.
- Федералист. Политические эссе Э.Гамильтона, Д.Мэдисона и Ю.Адамса.- М., 1993.
- Философия Канта и современность.- М., 1974.
- Философия Гегеля и современность.- М., 1977.
- Фукуяма Ф. Конец истории// Вопр. Философии.- 1990.- № 3.
- Хакер Ендрю. Що ж політична теорія ? // Політологічні читання.- 1993.- № 1.
- Хеффе Отфрид. Політика. Право. Справедливість. Основоположення критической философии права и государства.- М., 1994.
- Хайек Г. Дорога к рабству// Вопр. филос.-1990.- № 10, 11, 12.
- Хайек Г. Пагубная самонадеянность.- М., 1992.
- Хабермас Ю. Демократия. Разум. Нравственность.- М., 1995.
- Хижняк З.И. Киево-Могилянская академия.- К., 1991.
- Цицерон. О государстве. О законах.- М., 1966.
- Чижевский Д. Нариси з історії філософії на Україні.- Нью Йорк, 1991.
- Шапиро И. Демократия и гражданское общество// Полис.- 1992.- № 4.
- Шапиро И. Введение в типологию либерализма// Полис.- 1994.- №3.
- Эбенстайн В. Платон и Аристотель// Знание – сила.- 1990- № 8.
- Эбенстайн В. Государство и «Я»// Знание – сила.- 1990.- № 9.

б) додаткова література.

- Авксентьева Т.Г. Політика і влада в інформаційну епоху: український контекст : монографія / Т.Г. Авксентьева. - Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. - 324 с.
- Антонович Н. А. Методология и методы политического анализа. – Минск: БГУ, 2007. - 179 с.
- Антология мировой политической мысли: В 5 т. – М., 1997.
- Горбатенко В. П. Політичне прогнозування: теорія, методологія, практика. – К.: Генеза, 2006. - 400 с.

- Дегтярев А. А. Принятие политических решений: Учебное пособие. – М., 2004. – 416 с.
- Куць О. М. Етнополітологія: Навчальний посібник. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2005.
- Політичний енциклопедичний словник: Навч. посібник. – К., 1997.
- История политических и правовых учений /Под ред. В.С. Нерсесянца. – М., 1998.
- Політичні партії в демократичному суспільстві. – К., 1997.
- Політологічний енциклопедичний словник: Навч. посібник для студентів вищих навч. закл./Відп. Ред. Ю.С.Шемшученко, В.Д.Бабкін. – К., 1997.
- Парсонс, Вейн. Публічна політика: Вступ до теорії й практики аналізу політики: Пер. з англ. – К.: Вид. дім. «Києво-Могилянська академія», 2006. – 549 с.
- Политология: Лексикон / Под ред. А.И. Соловьева. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2007. – 800 с.
- Основи демократії: Навч. посібник для студентів вищих навч. закладів /За заг. ред. А.Колодій. – К., 2002.
- Черниш О.М. Політичні теорії світу: історія та сучасність: Курс лекцій для студентів вузів. – Одеса, 2005. – 198 с.
- Скиба В., Горбатенко В., Туренко В. Вступ до політології.- К., 1998.

Розділ 2. Політичні інститути та процеси

Політика як соціальне явище. Виникнення і природа політики. Поняття “політика” у працях мислителів стародавньої Греції (Сократ, Платон, Аристотель), розвиток його змісту в середньовіччі, епоху Відродження, Нового часу та сучасності. Історичні форми пізнання політики. Сутність та структура політики. Головні її компоненти: політичні відносини, політична свідомість, політична організація. Функції політики. Парсонс, Алмонд, Дюкло про функції політики. Взаємовідносини політики з іншими сферами життя. Погляд марксизму на цю проблему.

Моска, Поппер, Арон, Френд про взаємозв’язок політики з іншими сферами життєдіяльності людей. Політика й економіка. Політика і право. Політика і мораль. Політика як мистецтво.

Поняття і структура політичної влади. Концепції політичної влади: теологічна, біхевіористська, аксеологічні інтерпретації (З.Фрейд, К.Юнг, Б.Едельман), системна (структурна) трактовки (Т.Парсонс, К.Дейч, Н.Луман), структурно-функціональна, реляціоністська. Суб’єкт і структура влади. Об’єкт влади. Природа підпорядкування.

Ресурси, процес і види влади. Поняття ресурс.в влади. Типологія ресурсів. Взаємодія політичної і інших влад.

Політична легітимність. Типи легітимності (М.Вебер): традиційна, харизматична, легальна, раціонально-правова.

Сучасні уявлення про легітимність політичної влади. Сутність таких типів легітимності як національно-патріотична, раціонально-цільова, соціально-евдемонічна, культурно-релігійна та інші. Ресурси та види політичної влади. Типологія ресурсів (утилітарні, примусові, нормативні). Типи ресурсів, в основі яких – важливіші сфери життєдіяльності людей.

Політичний процес. Аналітико-методологічне значення, сутність і зміст. Етапи політичного процесу (конституювання політичної системи, відтворення політичної системи, прийняття і виконання політико-управлінських рішень і контроль за станом і функціонуванням політичної системи). Політичні сили як компонент політичного процесу.

Активні і латентні політичні сили: їхня сутність і структура. Типологія політичного процесу. Особливості і структура внутрішньополітичного процесу. Відкритий і тіньовий політичний процес. Стабільні і нестабільні процеси.

Особливості сучасного політичного процесу в державах розвинутої демократії. Політичний процес у посттоталітарному суспільстві (приклад України й інших країн СНД). Перспективи розвитку України з погляду наявності та особливостей політичних сил.

Політичний розвиток: поняття, загальносистемні властивості, цілі й зміст. Умови політичного розвитку.

Політична модернізація. Етапи розвитку теорії політичної модернізації. Модернізація й інституціоналізація. Теорія поліархії. Критерії політичної модернізації. Політична модернізація в Україні.

Поняття, сутність та механізм функціонування політичної системи. Інституціональний, структурно-функціональний, інтегративно-діяльний, менеджерський, комунікативний та нормативний підходи до визначення поняття “політична система”. Роль біхевіористського, системного методу у створенні теорії політичної системи.

Структура і функції політичної системи суспільства. Інституціональна підсистема. Інформативно-комунікативна підсистема. Функції політичної системи. Класифікація політичних систем Г.Алмонда. Політична система англо-американського типу. Політична система континентально-європейського типу. Доіндустріальна і частково-індустріальна політична система. Політична система тоталітарного типу. Загальна характеристика політичних систем країн СНД. Політична система України, її сутність . перспективи розвитку.

Держава – базовий інститут політичної системи. Сутність та походження держави: історична практика й основні теоретичні концепції. Практико-теоретичний генезис державності в європейській політичній традиції (від античності до ХХ ст.): загальний огляд. Держава як продукт суспільної угоди. Договірна природа держави в класичних політичних концепціях Нового часу (Гоббс, Руссо, Локк, Монтеск’є). Держава як організація, що має монополію на політичну владу.

Проблема суверенітету. Суверенітет держави – суверенітет народу – суверенітет особи – логіка взаємозв’язку.

Правова держава як стадія розвитку конституційної державності. Поняття правової держави. Теоретичний генезис теорії правової держави (від античності до ліберально-демократичних теорій Нового часу). Традиційне і юридичне (європейське) трактування права. Концепція “природних прав” людини. Право, закон, співвідношення понять та проблема відповідності законів праву.

Сучасна концепція правової держави. Основні принципи правової держави: 1) верховенство правового закону; 2) реальність прав і свобод громадян; 3) розподіл законодавчої, виконавчої та судової влади; 4) забезпечення прав політичних меншин; 5) принцип виборності і ротація влади.

Права і свободи, обов’язки і відповідальність громадян у правовій державі. Проблеми та напрямки розбудови правової держави в Україні.

Проблема типології держав. Держава і влада, історичні системи державної влади. Виборчі системи державної влади. Виборчі системи та технологія формування влади в державі. Основні форми правління: республіка (президентська, парламентська, президентсько-парламентська, радянська); монархія (конституційна, абсолютна). Основні форми державного устрою: 1) унітарна (сутність владних відносин і характерні ознаки); 2)

федеративна держава (проблема розподілу державного суверенітету і специфіка її політичного вирішення).

Конфедерація як форма міждержавного союзу.

Конституція України й поточне законодавство про державний устрій України. Концепції державного устрою України.

Моделі президентської влади. Місце та роль президентства в становленні державності України. Структура і повноваження президентської влади в Україні, її взаємодія із законодавчою владою та Кабінетом міністрів. Роль парламентаризму в державному управлінні. Функції парламенту. Парламентаризм як засіб політичного регулювання інтересів. Типи парламентаризму. Небезпека “парламентського бонапартизму”. Структура парламенту. Комісії та комітети, їхня компетентність і способи діяльності. Парламентська практика України. Структура Українського парламенту, його взаємодія з інститутами виконавчої та судової влади.

Неокорпоратизм – сучасна концепція ліберально-конституційної держави. Явище корпоратизму. Система політичного керівництва Стандестатт. “Держава-нація”, її ознаки. Ліберально-конституційна держава.

Неокорпоратизм: сутність, зміст, підтипи (Шміттер), перспективи розвитку.

Держава – головний інструмент погодження економічних, соціальних та національних інтересів громадян.

Економічні основи сучасної держави. Суб’єкти та об’єкти економічної політики. Конкретно-історичний зміст економічної політики держави. Економічні функції держави в ринковому господарстві. Роль держави в ринковій економіці. Створення правової основи для ринкового господарства. Державне регулювання: основні об’єкти та інструменти. Фіскальна та грошова політика, регулювання доходів, зовнішньоекономічна політика.

Сутність соціальної політики держави та її основні елементи; соціальна політика як фактор економічного розвитку. Доктрина “держави загального добробуту”. Поняття “порогу рівності”.

Соціальна держава як стадія розвитку конституційної державності: зміст і основні ознаки. Соціальна політика держави та соціальна справедливість. Конкретно-історичне розуміння соціальної справедливості. Соціальні програми держави в умовах ринкової економіки. Проблеми соціальної політики незалежної України. Проблеми приватизації в Україні. Проблема законодавчого забезпечення соціального захисту малозабезпечених верств населення.

Національна політика держави. Нація і національні відносини у працях українських політичних мислителів ХІХ – поч.ХХ ст. Сучасні поняття нації та націоналізму. Національні питання і причини міжнаціональних конфліктів та можливі варіанти їхнього вирішення. Національна ідея та націоналізм. Загальнодемократичні принципи національних взаємовідносин.

Сутність і особливості національної політики. Права нації та права людини.

Національний склад України. Народ як суб’єкт державної влади. Мовна політика України. Закон України про громадянство та національні меншини. Актуальні питання національного відродження.

Державна влада і місцеве самоврядування. Виконавча влада держави як основний суб’єкт поточного управління: система органів та інститутів реалізації рішень публічної влади. Функції управління в державі та їх класифікація.

Децентралізація керівництва в державі та завдання місцевого самоврядування. Проблема розподілу основних функцій управління та два її аспекти: - проблема розмежування основних адміністративних функцій між міністерствами; - проблема

розподілу адміністративних функцій між центральними органами управління та органами управління на місцях.

Територіальний розподіл основних адміністративних функцій: сутність й основні форми.

Місцеві органи влади: детермінація і структура. Органи державної влади на місцях та органи місцевого самоврядування як базові компоненти структури органів управління на місцях. Територіальні рамки децентралізації. Проблема адміністративної карти України.

Можливості та перспективи реформації адміністративно-територіального устрою України відповідно з світовим досвідом.

Місцеве самоврядування в європейській демократично-конституційній традиції. Умови та принципу розподілу влад на регіональному рівні. Повноваження органів місцевого самоврядування та їхні основні завдання. Муніципальне обслуговування: мета й основні форми. Проблема розподілу повноважень місцевих органів державної влади і органів місцевого самоврядування: світовий досвід та специфіка сучасного стану в Україні.

Інституціоналізація політичного поля.

Політичне поле: поняття, конституціонування та інституціоналізація. Вибір позицій у політичному полі. Політичний ринок, політичне підприємництво, політична компетенція. Медіатизація політичного поля (медіа-влада та інституції). Закони політичного поля. Медіа-поля політики. Медіа-демократія та символічний ринок політики.

Людина як суб'єкт і об'єкт політики.

Громадянське суспільство: сутність, напрямки формування. Генезис ідеї громадянського суспільства. Історичні підходи до його характеристики в античній період, середні віки, Новий час (Аристотель, Гоббс, Локк, Руссо, Монтеск'є, Кант, Гегель, Маркс, Скворода, Франко та ін.). Характерні риси громадянського суспільства. Особа як основоположна домінанта. Тенденції становлення громадянського суспільства: давньогрецькі міста-поліси, міста-держави, демократична спадщина Київської Русі, Магдебурзьке право в Україні, демократичні установи козацької доби.

Соціально-політична структура громадянського суспільства. Взаємодія громадянського суспільства і правової держави. Становлення громадянського суспільства в посттоталітарний період (в Україні та інших країнах СНД).

Людина як суб'єкт і об'єкт політичного життя. Поняття суб'єктів політики. Патерналістська концепція особистості. Політична людина у Платона і Аристотеля. Проблема Людини у консервативній, ліберально-демократичній та марксистській концепціях політики. Права людини: історія та сучасність. Класифікація прав людини (негативні й позитивні права). Особисті і політичні права. Економічні права. Обов'язки, відповідальність та гарантії прав громадян. Юридичне закріплення прав людини в конституційних документах України.

Виборчі системи.

Загальна типологія і порівняльний аналіз. Виборче право. Зміст активного виборчого права згідно з діючим законом про вибори народних депутатів в Україні. Особливості пасивного права в Україні. Виборча кампанія. Класифікація виборів: чергові, позачергові, додаткові, прямі, непрямі.

Політичний та правовий статус народного депутата України. Імперативний та загальнодержавний мандат. Депутатський індемнітет та імунітет. Пропорційна та мажоритарна виборчі системи. Виборча система в Україні.

Розширена типологія демократій за критерієм виборчих систем. Моделі електоральної поведінки виборців; моделі голосування.

Політичні конфлікти та шляхи їх вирішення.

Конфлікт – необхідний момент розвитку суспільства. Поняття конфлікту. Конфлікт як фаза протиріччя. Суперництво і конфлікт. Конфлікт і сутичка. Погляди на конфлікт М.Вебера, К.Маркса, Т.Парсонса, Г.Спенсера, Д.Тернера. Проблема конфлікту в процесуальному методі дослідження політичних явищ (Р.Дарендорф, Д.Гарнер). Теорія “зацікавлених груп” А.Бентлі, теорія позитивно-функціонального конфлікту Л8Козера та “загальна теорія конфлікту” К.Боулдінга.

Глобальне розуміння конфлікту. Види конфліктів: екологічні, політичні, соціальні, побутові, ідеологічні, релігійні, міжособові, групові, міждержавні, глобальні.

Природа конфлікту, його корені, причини, символи. Прихований і відкритий конфлікт. Варіанти розв’язання конфлікту.

Політичні партії, групи інтересів, суспільні рухи.

Політична партія: сутність, причини та умови виникнення. Погляди Ш.Монтеск’є, Ж.-Ж.Руссо, Д.Вашингтона. Формування і діяльність політичних партій в державах Західної Європи та США. Проблеми політичних партій в працях М.Вебера, В.Парето, М.Острогорського, Р.Міхельса, Р.Арона, Зб.Бжезинського.

Марксизм про сутність політичної партії. Ленінське вчення про партії нового типу. Соціальна база, функції та типологія політичних партій. Партії авангардного типу, парламентарні, демократичні й тоталітарні, класові і народні, революційні й реформістські, масові та кадрові, правлячі та опозиційні, соціалістичні, комуністичні та ін. Функції партій. Партійні системи та їхні різновиди, їхня типологія й характеристики. Сутність політичного плюралізму. Виникнення політичних партій в політичній системі суспільства. Політичні партії незалежної України. Багатопартійність в Україні. Типологія політичних партій України.

Групи інтересів: поняття, сутність, типологія. Суспільні рухи й організації. Громадські організації, їхні типи й форми. Громадські фронти. “Традиційні” громадські організації: профсоюзні, кооперативні, підприємницькі, молодіжні, жіночі та ін. “Нові” соціальні рухи: громадських ініціатив, правозахисні, антивоєнні, екологічні та ін. Політичні і неполітичні громадські організації. Типи взаємовідносин держави, політичних партій і громадських організацій.

Роль і функції суспільних рухів в період формування політичної системи України. Народний рух України, його політична програма, її еволюція.

Політичне лідерство.

Політичне лідерство як явище. Авторитет і його природа. Генезис ідеї лідерства (Геродот, Плутарх, Макіавеллі, Т.Карлейль, Ф.Ніцше, К.Маркс, В.Ленін та ін.). Веберівське трактування політичного лідерства. Об’єктивна і суб’єктивна сторони лідерства.

Проблеми й цілі типологій політичного лідерства. Прості й системні класифікації. Веберівська політико-соціологічна типологія політичного лідерства. Особливості побудови та характеристики трьох основних типів політичного лідерства: харизматичного, традиціоналістського, раціонально-легального. Теорії лідерства.

Функції лідерства. Роль і відповідальність політичного лідера за умов демократичної еволюції, становлення громадянського суспільства в Україні. Лідер і його оточення.

Політичні еліти: поняття, ранні теорії політичних еліт. Сучасні теоретичні уявлення про сутність і роль політичних еліт. Теорія еліт Г.Моски, його критерії формування політичних еліт. Концепція В.Парето про політичні еліти (два його логовних типи). Теорія політичних еліт Р.Міхельса.

Порівняльна політика. Поняття політичного режиму. Структура політичного режиму. Політичний режим як система засобів. Проблеми типології політичних режимів та її методологічне значення. Основні типи політичних режимів сучасності: тоталітарні, авторитарні, демократичні. Динаміка політичних режимів. Особиста і «кланова» диктатура. Конкретно-історичні форми тоталітаризму: комунізм, фашизм, нацизм. Фактори, що сприяють формуванню тоталітаризму за сучасних умов. Сутність та основні особливості неопатримоніалізму. Трансформація політичних режимів у посткомуністичних суспільствах. Основні («чисті») та перехідні типи політичних еліт. Класифікація політичних еліт за умов багатопартійних політичних систем. Основні принципи плюралістичного і однопартійного режимів: порівняльний аналіз. Стабільність функціонування політичних режимів.

Поняття демократії й авторитарності: діалектика взаємовідносин. Основні парадигми демократії: антична, класична теорія Нового часу, шумпетерівська, плюралістична, партисипаторна, плебісцитарна. Історичні форми демократії. Проблема правового і неправового характеру демократичного режиму. Ліберальний демократичний режим. Забезпечення прав політичних меншин як теоретична і практична проблема сучасної правової демократії. Поліархія: англо-американська і континентально-європейська системи реалізації владно-політичних відносин.

Авторитарний спосіб організації соціальних взаємодій. Авторитарність в теорії Т.Гоббса. Загальна характеристика авторитарного політичного режиму. Еволюція авторитарного політичного режиму.

Тоталітарність як соціокультурний феномен і політичний режим. Тоталітарна утопія (від Платона до сучасних теорій). Тоталітаризм і культура. Особа в тоталітарному суспільстві. Історико-практичні різновиди тоталітарного режиму. Радянський соціалізм і гітлерівський фашизм як різновиди тоталітаризму. Європейський і азійський типи тоталітаризму.

Політичні режими в країнах постколоніального типу.

Основні моделі демократичної еволюції. Перехід від тоталітаризму до демократії. Класична (іспанська модель демократичної еволюції). Сучасний політичний режим в Україні. Плебісцитарна теорія демократії М.Вебера: можливості використання в Україні.

Література

- Аврех А.Я. Столыпин и судьбы реформы в России.- М., 1991.
- Авторханов А. Империя Кремля: Советский тип колониализма.- Вильнюс,1990.
- Айзенштадт Я. От тоталитарного государства к правовому.- М., 1990.
- Алмонд Г., Пауэлл Дж., Стром К., Далтон Р. Сравнительная политология сегодня.- М.: Аспект-Пресс, 2002. – С. 39-67.
- Американское государство накануне XXI века: стратегия и тактика в экономике.- М., 1990.
- Аристотель. Политика// Соч.: В 4 т.- Т.1.- М., 1984.
- Арон Р. Демократия и тоталитаризм.- М., 1993.
- Арон Р. Этика развития социологической мысли.- М., 1993.
- Бакунин М.А. Государственность и анархия// Избр. Филос. Соч.- М., 1987.
- Бандурка О.М., Гриченко В.А. Влада в Україні. На зламі “-го і №-го тисячоліть.- Х., 2000.
- Бандурка О.М., Древаль Ю.Д. Парламентаризм в Україні: Становлення і розвиток.- Х., 1999.

- Білас І. Право, суспільство, держава: від тоталітаризму до демократії// Розбудова держави.- 1994.- № 3; Віче.- 1994.- № 6.
- Бурдерон Р. Фашизм: идеология и практика.- М., 1983.
- Бодуен Ж. Вступ до політології.- К., 1995.
- Вебер М. Политика как призвание и профессия// Избр. Произв.- М., 1990.
- Великая Французская революция и Россия.- М., 1989.
- Винниченко В. Заповіт борцям за визволення.- К., 1991.
- Восленский И. Номенклатура: господствующий класс Советского Союза. – Лондон, 1991.
- Всеобщая декларация прав человека: утв.Генер.Ассамблеей ООН в 1948 году// Век XX и мир. – 1988. - № 4.
- Вятр Е. Восточная Европа: судьба демократии// Социс.- 1991.- № 1.
- Гаврилишин Б. Дороговкази в майбутнє.- К., 1993.
- Гегель В.Ф. Политические произведения.- М., 1978.
- Гегель В.Ф. Философия права.- М., 1990.
- Гелбрейт Дж. Жизнь в наше время. – М., 1986.
- Гоббс Т. Левиафан или материя, форма и власть государства, церковного и гражданского// Соч.: В 2 т. – Т.2. – М., 1991.
- Гражданское общество и правовое государство: предпосылка формирования. – М., 1991.
- Грищенко І. Замах на місцеве самоврядування?// Віче. – 1993. - № 1.
- Гоулд Ф. Стратегическое планирование избирательной кампании// Полис. – 1993. - № 4.
- Гумилев Л.Н. География этноса в исторический период.- Л., 1990.
- Даль Р. О демократии.- М.: Аспект-Пресс, 2000.
- Декларація про державний суверенітет України.- К., 1991.
- Декларация о принципах международного права// Организация Объединенных Наций: Сб. док.- М., 1981.
- Декларация прав национальностей: Прин. ВС Украины.- 5.12.1991 г.
- Демидов А.И. Ценностные измерения власти// Полис.- 1906.- № 3.
- Демократия в Японии: опыт и уроки.- М., 1991.
- Дорошкевич В. Що несе5 нам Біловезьке розлучення – долю чи недолю? // Політика і час.- 1994.- № 9.
- Донцов Дм. Націоналізм.- Львів, 1926.
- Драгоманов М. Шістьсот років Швейцарської Спілки (1291 – 1891).- Львів, 1892.
- Драго М. Административная наука.- М., 1982.
- Драч І. Важкі уроки українства// Сучасність.- 1993.- № 11.
- Европейская хартия о местном самоуправлении// Социол. Исслед.- 1997.- № 1.
- Жуковский А., Субтельний О. Нариси історії України.- Львів, 1991.
- Закон України про обмеження монополізму та недопущення недобросовісної конкуренції у підприємницькій діяльності // Відомості ВР України.- 1992.- № 21.
- Закон України про приватизацію майна державних підприємств// Там же.- № 24.
- Закон України про представлення Президента України// Там же.-№ 3.
- Закон України “Про місцеве самоврядування в Україні”// Віче.- 1997.- № 6.
- Закон України про національні меншини України // Відомості ВР України.- 1992.- № 36.
- Закон України “Про вибори народних депутатів України” //Відомості ВР України.- 1997.- 27 жовтня.
- Кант И. Метафизика нравов// Соч.: Соч.: В 4 т.- Т.4.- Ч.П.- М., 1966.
- Кейнс Дж Избр. произв.- М., 1993.
- Кириченко В. Українська та великоруська національні ідеї: співставлення витоків та сенсу// Розбудова держави.- 1994.- № 2.

- Клямкин И. Посткоммунистическая демократия и ее исторические особенности в России// Полис.- 1993.- № 4.
- Конституции зарубежных государств.- М.: БЕК, 1996.
- Концепція соціального забезпечення населення України//Голос України.- 1994.- 19 січня.
- Костомаров М. Історія України в життєписах визначніших діячів.- Львів, 1918.
- Костомаров М.І. “Закон Божий” (Книга буття українського народу).- К., 1991.
- Конституція України: Прийн. На У сесії ВР України 28.06.96 р.- К., 1996.
- Кропоткин П.А. Современная наука и анархизм.- М., 1990.
- Кульчицький В.С., Настюк М.І., Тишик В.Й. З історії української державності.- Льв.в, 1992.
- Куц О.М. Національна політика і проблеми національних і міжнаціональних відносин.- Харків, 1991.
- Кучма Л.Д. Послання Президента України до Верховної Ради України. Основні напрямки 2002 року. – К., 2002.
- Кучма Л.Д. Незалежна Україна відбулася остаточно і безповоротно: Виступ на урочистих зборах, присвячених 10-й річниці незалежності України 23 серпня 2001 року//Державність.- 2001.- 28 серпня.
- Кучма Л.Д. Нові політичні реалії України: Заключне слово на наук.-практ.конф. 16 червня 2001 року// Урядовий кур’єр.-2001.-19 червня.
- Лапин Н.И. Ценности, группы интересов и трансформация российского общества// Социс.- 1997.- № 3.
- Лафонтен О. Общество будущего. Политика реформ в изменившемся мире.- М., 1990.
- Ленин В.И. Государство и революция// Полн. собр. соч.- Т.33.
- Ленин В.И. О государстве// Там же.- Т.39.
- Ленин В.И. Опыт классификации русских политических партий// Там же.- Т.14.
- Литвин В. Партія як форма політичної організації суспільства// Політика і час.- 1993.- № 1.
- Литвин В. Ліві, праві, центр// Там же.- 1992.- № 4.
- Литвин В. Кризь призму партійного бачення. Зовнішня політика і політичні партії// Там же.- 1993.- № 3. ;.
- Локк Дж. Два трактата о правлении// Соч.: В 3 т.- Т.3.- М., 1988.
- Макарчук С. Український етнос (виникнення та історія розвитку).- К., 1992.
- Макиавелли Н. Государь. Рассуждения о первой декаде Тита Ливия // Соч.- М., 1982.
- Малинкович Д. Після “Біловезького розлучення”// Політика і час.- 1994.- № 6.
- Маркс К. Демократический панславизм// Маркс К., Энгельс Ф. Соч.- 2-е изд.-Т.6.
- Маркс К. Конспект книги Бакунина “Государственность и анархия”// Там же.- Т.18.
- Маркс К., Энгельс Ф. Немецкая идеология// Там же.- Т.3.
- Мигранян А. Плебисцитарная теория демократии М.Вебера и современный политический процесс// Вопр. филос.- 1989.- № 5.
- Миллс Р. Властвующая элита.- М., 1959.
- Мишин А.А. Принцип разделения властей в конституционном механизме США.- М., 1984.
- Монтескье Ш.Л. О духе законов// Избр. соч.- М., 1985.
- Мураховский О. Врегулювання етнополітичних конфліктів: наука чи мистецтво? Віче.- 1998.- № 1.
- Мухаев Р.Т. Политология: Учебник. – М.: Проспект, 2009.
- Петров В. Что такое полиэтнизм ? Территориально-этнические претензии и конфликты в бывшем СССР// Полис.- 1993.- № 5.
- Платон. Государство// Соч.: В 3 т.- М., 1971.
- Політологія.- Львів, 1994.
- Політологія /за ред. М.Сазонова.-Х.: Фоліо, 1998.

- Политология /сост. и ред. Н.Сазонова.- Х.: Фолио, 2001.
- Політологічний енциклопедичний словник /за ред. В.Б.Бабкіна.- К., 1997.
- Поппер К. Открытое общество и его враги.- М., 1992.
- Порівняльна політика. Основні політичні системи сучасного світу /Заг. ред. В.Бакірова, М. Сазонова. – Харків: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2008. – 576 с.
- Права человека: Международные документы.- М., 1994.
- Президент в Україні : Законодавче забезпечення діяльності // Бюлетень законодавства: Юрид. Практики України.- К.: Юрінком, 1999.- № 8.
- Реннер К., Гаммер О. Національна справа. Інтернаціоналізм. Імперіалізм і соціалізм: 3б.ст./ пер. з нім.-Б.м.- 1915.
- Римаренко Ю. Федеративна держава ?// Політика і час.- 1994.- № 7.
- Руссо Ж.-Ж. Об общественном договоре или принципы политического права. Трактаты.- М., 1969.
- Руссо Ж.-Ж. Об общественном договоре.- М., 1984.
- Рождение французской буржуазной политико-правовой системы.- Л., 1990.
- Рябов С. Політична теорія держави.- К., 1996.
- Світзинський А. Проблеми формування нації та держави в сучасній Україні // Розбудова держави.- 1997.- № 10.
- Смолій В.А., Гуржій О.Й. Як і коли почала формуватися українська нація.- К., 1991.
- Соловьев В.С. Национальный вопрос и нравственность// Соч.: В 2 т.-Т.1.- М., 1989.
- Сравнительная политика. Основные политические системы современного мира /Под общ. ред. В.С. Бакирова, Н.И. Сазонова. – Х.: ХНУ имени В.Н. Каразина, 2005. – 592 с.
- Струве П.Б. Размышления о русской революции.- М., 1991.
- Салмин А. Современная демократия. Очерки становления.-Изд.2-е, исправл. и расшир.- М., 1997.
- Тодыка Ю.Н., Яворский Б.Д. Президент Украины: Конституционно-правовой статус.- Х.: Факт, 1999.
- Токвиль А. Демократия в Америке.- М., 1992.
- Україна: утвердження незалежної держави. 1991-2001.- К.: Альтернативи, 2001.- 702 с.
- Фисун А.А. Демократия, неопатримониализм и глобальные трансформации: Монография. – Харьков, 2006.

Додаткова література.

- Антология мировой политической мысли: В 5 т. – М., 1997.
- Авксентьева Т.Г. Політика і влада в інформаційну епоху: український контекст : монографія / Т.Г. Авксентьева. - Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2013. - 324 с.
- Гаджиев К.С. Введение в политическую науку: Учебник.- Изд.- 2 перераб. и доп. - М., 1999.
- Горбатенко В. П. Політичне прогнозування: теорія, методологія, практика. – К.: Генеза, 2006. - 400 с.
- Дегтярев А. А. Принятие политических решений: Учебное пособие. – М., 2004. – 416 с.
- Енциклопедія політичної думки: Пер. з англ. – К., 2000.
- Исследование социально-экономических и политических процессов: учебно-метод. пособие. Изд. авторов / Под общ. ред. А.Н. Данчула. – М.: Изд-во РАГС, 2007. – 228 с.
- Куць О. М. Етнополітологія: Навчальний посібник. – Х.: ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2005.
- Куць О.М. Усвідомлена незалежність: як/чи реалізована етнополітична свобода? (Українські реалії) : монографія /О.М.Куць. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – 368 с.
- Політичний енциклопедичний словник: Навч. посібник. – К., 1997.
- История политических и правовых учений /Под ред. В.С. Нерсесянца. – М., 1998.
- Парламенты мира. – М., 1991. – Ч.1., 2.
- Політичні партії в демократичному суспільстві. – К., 1997.
- Мала енциклопедія етнодержавознавства /Відп. ред. Ю.І.Римаренка. – К., 1996.

- Політологічний енциклопедичний словник: Навч. посібник для студентів вищих навч. закл. / Відп. Ред. Ю.С.Шемшученко, В.Д.Бабкін. – К., 1997.
- Парсонс, Вейн. Публічна політика: Вступ до теорії й практики аналізу політики: Пер. з англ. – К.: Вид. дім. «Києво-Могилянська академія», 2006. – 549 с.
- Политология: Лексикон / Под ред. А.И. Соловьева. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2007. – 800 с.
- Рубанов В. В. Теорія та методологія політичної аналітики : монографія / В. В. Рубанов. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна. – 2012. - 236 с.
- Панченко Т. В. Політична регіоналістика : навчальний посібник / Т. В. Панченко. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2011. – 188 с.
- Панченко Т. В. Принцип субсидіарності у сучасному демократичному розвитку / Т. В. Панченко - Х.: Майдан, 2011. – 368 с.
- Основи демократії: Навч. посібник для студентів вищих навч. закладів / За заг. ред. А.Колодій. – К., 2002.
- Черниш О.М. Політичні теорії світу: історія та сучасність: Курс лекцій для студентів вузів. – Одеса, 2005. – 198 с.
- Конституции зарубежных государств. – М., 1996.
- Скиба В., Горбатенко В., Туренко В. Вступ до політології.- К., 1998.
- Сравнительная политика. Основные политические системы современного мира / Под общ. ред. В.С. Бакирова, Н.И. Сазонова. – Х.: ХНУ имени В.Н. Каразина, 2005. – 592 с.
- Українська політологія: витоки та еволюція / за ред. Ф.М.Кирилюка. – К., 1995.

Розділ 3. Політична культура та ідеологія

Політична свідомість та політична ментальність.

Свідомість, суспільна свідомість та специфіка політичної свідомості. Політична підсвідомість, політичні пристрасті. Свідомість та референт (“реальність”) у політиці (до проблеми взаємозв’язку та взаємодіяльності політичної свідомості та політичної реальності). Рефлексивна політична свідомість. Проблема “оманливої політичної свідомості” та “оманливої політики” у марксизмі та неомарксизмі (Т.Адорно, Ю.Хабермас та ін.). Проблема наукової політичної свідомості та наукової політики у сучасній політології (на прикладі концепції громадянської культури Г.Алмонда та С.Верби). Типи політичної свідомості: когнитивний, ідеологічний, ціннісний, “символьний”, мовний (дискурсивний), знаковий, відеокліповий.

Політична свідомість та політична ментальність. Українська політична ментальність. Західноєвропейська, українська та російська політична ментальність: порівняльний аналіз. Ціннісна політична свідомість та ціннісні політичні орієнтації населення України: загальноукраїнський та регіональний контексти (генеза та прогноз).

“Політичне” у політичній свідомості: предикат чи субстанція? Політична свідомість як надання соціальної реальності “політично релевантного горизонту значень” (Н.Луман).

Політична ідеологія. Роль політичної ідеології у відносинах влади. Поняття політичної ідеології. Політична ідеологічна політика. Поняття “ідея” та “ідеологія”. Ідеологія та її філософсько-політичний й історичний контексти. Структурні рівні та функції ідеології. Різноманітні підходи до вивчення ідеології у політичній теорії. Взаємозв’язок науки та ідеології. Ідеологія та релігія.

Типологія політичних ідеологій. “Покоління” та види ідеологій. Критерії типологізації ідеологій.

Сучасні політичні ідеології та їхня роль у політиці. Зміна місця ідеології в сучасній політиці. Ідеологічні позиції у правлячих та опозиційних партіях.

Основні ідеологічні течії сучасності: лібералізм та неолібералізм, консерватизм та неоконсерватизм, націонал-радикалізм, християнський демократизм, марксизм, соціал-демократія.

Ідеологічні напрями у країнах СНД. Українські політичні ідеології. Ідейні генотипи політичних партій сучасної України. Марксистські концепції ідеології. Концепція ідеології К.Манхейма. Неомарксистська критика ідеології (Т.Адорно, Ю.Хабермас) про кризу ідеологічної свідомості. Концепції “кінця ідеології” Ф.Фукуями. Соціально-конструктивістська концепція ідеології П.Бурдьє.

Конгітивістська концепція Т.Ван Дейка.

Посткомуністична “криза ідеологій” та пошук інтегративної ідеології. Проблема загальнонаціональної ідеї та державної ідеології.

Револьюційні ідеології та револьюційний рух. Історико-ідеологічний аналіз політичних револьюцій Ш.Ейзенштадта.

Консерватизм, лібералізм, соціалізм. Ідеологія “національного розвитку”. Досвід модернізації у третьому світі та посткомуністичний контекст.

Лібералізм як “осьова” ідеологія сучасності. Основні характеристики лібералізму як політичної доктрини. Лібералізм та неоконсерватизм: спільне та відмінне.

Перспектива лібералізму у посткомуністичній Україні. Ідеологія “нових правих”. Перспектива “нових правих” в сучасній Україні. Історична доля “лівих” ідей у політичній свідомості населення України. Ідейно-психологічні передумови нових суспільних рухів.

Політичні уявлення та політичний дискурс.

Політичне уявлення. Концепція соціального уявлення (С.Московіча, Р.Харре) та традиції розуміючої соціології та політології.

Сприймання та соціальне конструювання реальності (Т.Луман). Політичне уявлення: від К.Шмітта до П.Бурдьє. Концепція “легітимного сприйняття” та “легітимних перцепцій” П.Бурдьє. Політичне уявлення та політичне представництво (делегування).

Уявлення, представництво та політичний фетишизм (критичний аналіз П.Бурдьє). Механізм “роботи” політичного уявлення.

Політичний дискурс. Проблема дискурсивності політичної свідомості. Референційний політичний дискурс або “текстуальний” політичний дискурс. До проблеми дискурсивної політики. Політичний дискурс у посткомуністичній Україні: генезис, типологія, тенденції, порівняльний аналіз (Схід – Захід).

Медіа-політика та ринки політичної символічної продукції (П.Бурдьє, Т.Ван Дейк). Політична свідомість та політичний імідж. Іміджологія та стратегія політичної реклами.

Політична культура та політична соціалізація.

Сутність, структура політичної культури. Г.Алмонд, С.Верба про введення поняття політичної культури у політичний дискурс.

Формування політичної культури. Функції політичної культури. Політична культура, політична соціалізація та культурна політика. Особливості політичного режиму та їх вплив на політичну культуру. Політична культура та характер політичної участі. Політична культура та політична поведінка. Рівні політичної культури. Особливості формування політичної культури в сучасних умовах. Політична культура та політична ментальність. Українська політична ментальність.

Взаємозв’язок та взаємообумовленість політичної культури з політичною системою та характером політичного режиму в суспільстві. Східна та західна політичні культури. Політична культура державних органів управління та стабільність політичної системи.

Типологія політичної культури. Основні підходи до вивчення політичної культури. Політичні субкультури. Основні “чисті” та “змішані” типи політичної культури. Концепція громадянської культури Г.Алмонда та С.Верби. Громадянська культура – “ідеальний тип” політичної культури.

Історичні типи політичної культури України: Київська Русь, політичні традиції ХУІ-ХУІІ ст. (Запорізька Січ).

Тоталітарно-етатистська політична культура України у радянський період її розвитку. Проблеми формування політичної культури за умов відродження національної державності України. Самостійна держава як соціокультурна цінність. Проблема модернізації традиційних політичних цінностей України. Нові демократичні цінності у політичній культурі України. Захист національної культури як одна з головних функцій національної держави.

Політична культура, політична символіка, політична комунікація. Політична культура та дискурс засобів масової інформації: американський, європейський та посткомуністичний контексти.

Мова і політика. Мова політики і політика мови. Концепція символічної політики П.Бурдьє. Політична культура і політична семіотика.

Політична культура суспільства та політична культура “культурних еліт”: порівняльний аналіз сучасної української та російської ситуацій.

Культура електоральної поведінки та виборчого процесу: порівняльний аналіз України і Росії.

Парламентська етика та парламентська культура України.

Комунікативно-культурологічний перегляд теорій демократії Ю.Хабермаса. Дилеми, тенденції української політичної культури.

Політична соціалізація та політична культура. Основні концепції політичної соціалізації. Марксистська концепція політичної соціалізації. Політична культура політичних лідерів, партій, рухів.

Політична культура, політична свідомість та масова психологія населення України.

Політична культура зовнішньої політики України. Засоби масової інформації та медіа-політика.

Д.Істон про необхідність та функції політичної соціалізації.

Політична система та виробництво політичних цінностей.

Політична соціалізація та процес формування політичної особистості. Система виховання та освіти у посткомуністичній Україні: контекст політичної соціалізації. Політична соціалізація молоді в сучасній Україні: проблеми і перспективи. Проблема політичних поколінь: посткомуністичний вимір.

Політична психологія.

Психологічні компоненти політичної поведінки людини. Зміст політичної психології. Політична психологія та її роль у політичних відносинах. Політична психологія як міждисциплінарна сфера знань. Психологічні методи дослідження політичної культури. Мотиви політичної участі або відчуження від влади. Зв'язок політичної психології з ідеологією. Вплив мас-медіа на політичну психологію людини.

Структура політичної психології. Індивідуальна ментальність людини.

Психологія політичного лідерства. Політична психологія малих груп. Психологія великих груп та соціальних верств. Психологія мас. Особливості політичної психології посттоталітарного суспільства. Відомча психологія. Національна психологія. Вікова психологія та політичний процес у посткомуністичних державах.

Політична поведінка. Психоаналіз. Шляхи політико-психологічної перебудови політичного життя суспільства та людини.

Література

- Адорно Т. К логике социальных наук// Вопр. филос.- 1992.- № 6.
- Алмонд Г., Верба С. Гражданская культура и стабильность демократии// Полис.-1992.- № 4.

- Баталов Э.Я. Политическая культура современного американского общества. – М., 1990.
- Баталов Э. Политическая культура: понятие и феномен// Политика: проблемы теории и практики: В 2 ч.-Вып.УП. Ч.2.- М., 1990.
- Барт Р. Лекция. Семиотика. Поэтика// Избр.работы.- М., 1984.
- Бебик В. Наша політична культура// Політологічні читання.- 1992.-№ 1.
- Бергер П., Луман Т.Социальное конструирование реальности.- М., 1995.
- Бжезинский З. Большой провал// Квинтессенция. Альманах.- М., 1990.
- Бистрицкий Е. Політична філософія посткомунізму: горизонти методології// Політична думка.- 1995.- № 1.
- Бирюков А., Сергеев В. Парламентская деятельность и политическая культура//Обществ. науки и современность.- 1995.- № 1.
- Белецкий М.И., Толпыго А.К. Национально-культурные и идеологические ориентации населения Украины// Полис.-1998.- № 4.
- Бодуен Ж. Вступ до політології.- К., 1995.
- Боррестар Ж. О совращении// Ad margiem: Ежегодник.- М., 1994.
- Бурдьё П. Социология политики.- М., 1993.
- Бурдьё П. Начала. Социология.- М., 1994.
- Бурдьё П. Рынок символической продукции// Вопр. социологии.- 1992.- № 1, 2.
- Ван Дейк Т. Язык, познание, коммуникация: Сб.работ.- М., 1989.
- Вебер М. О некоторых категориях понимающей социологии//Избр. произв.- М., 1990.- С.495-544.
- Власть. Очерки современной политической философии Запада.- М., 1984. Разд.1., § 1; разд.П, §.3, 5.
- Вятр Е. Социология политических отношений.- М., 1979.
- Воронкова В.Г. Современный французский консерватизм.-К., 1990.
- Гаджиев К.С. Политическая культура: Концептуальный аспект// Полит. Исслед.- 1991.- № 6.
- Гаджиев К.С. Американская нация: национальное самосознание и культура.- М.: высшая школа, 1990.-418 с.
- Гайворонюк Н. Культура в політиці: реалії та перспективи // Генеза.– 1994 – №2. – С.239 -242.
- Гоббс Т. Избр. Произв.: В 2 т.- М., 1964.
- Головаха Є. Особливості політичної свідомості: амбивалетність суспільства і особистості // Політологічні читання. – 1992. – №1. – С. 24-39.
- Джеймс У. Личность// Психология личности.- М., 1982.
- Дюркгейм Э. Элементарные формы религиозной жизни// Социология религии: классические подходы: Сб. Хрестоматия.- М., 1994.
- Дьюинг-Нибур. Профили нового либерализма//Полит. Исслед.- 1994.- № 3.
- Житенев В.А. Политическая культура: опыт формирования и проблемы.-М., 1990.
- Зейгарник Б.В. Теории личности в зарубежной психологии.- М., 1982.
- Иванов В. Политическая психология.-М., 1990.
- Ильин М.В., Коваль Б.И. Личность в политике: «Кто играет короля?»// Полис.- 1991.- № .:
- Камю А. Бунтующий человек: философия, политика, искусство /пер. с фр.- М., 1990.
- Кізіма В. Метастратегія соціально-політичного життя України: від ідеології тоталітаризму до ідеї тотальності// Політологічні читання.- 1994.- № 2.
- Комаровский В. Переходное сознание переходного периода// Обществ. Науки и современность.- 1994.- № 1.
- Консерватизм в ценностных ориентациях канадского общества: Науч. Аналит. обзор/В.С.Ажаев, отв.ред Г.Меняйленко.- М., 1990.

- Культура и развитие человека: Очерк философско-методологических проблем.- К., 1989.
- Куць О. М. Усвідомлена незалежність: як/чи реалізована етнополітична свобода? (Українські реалії) : монографія / О. М. Куць. – Х. : ХНУ імені В. Н. Каразіна, 2013. – 368 с.
- Лапшина О. Міф у контексті Інтернет – реальності // Молода нація /Ред. М. Розумний. – К. : Смолоскип.- 2000. – С.50-57.
- Ліщук В. Критично-культурологічна концепція Д.Белла у контексті сучасних філософсько-антропологічних досліджень// Політологічні читання. – 1994. – № 3.
- Мамут Л.С. Этатизм и анархизм как тип политического сознания.- М., 1989.
- Манхейм К. Идеология и утопия.- Ч.1.- М., 1992.
- Мигович І. Ціннісні орієнтації населення Закарпаття за умов суспільної трансформації// Політолог. Читання.- 1994.- № 3.
- Оруэлл Д. «1984» и эссе разных лет /пер. с англ.- М., 1989.
- Пантич Д. Конфликты ценностей в странах транзисии// Соц. Исслед.- 1997.- № 6.
- Политология /ред. и сост.Н.И.Сафонова.- Х.: Фолио, 2001. Гл. XXVІІ.
- Політологія: Курс лекцій /за ред. І.С.Дзюбка.- К., 1993.
- Політологія /За ред. О.В.Бабкіної, В.П.Горбатенка.- К.:Академія, 1998.
- Райт Глен. Культура і управління//Політолог. Читання.- 1995.- № 1.
- Республиканские добродетели// США: Экономика. Политика. Идеология. - 1991.- № 3.
- Россистер Л. Консерватизм// Век XX и мир.- 1991.- № 5.
- Рудакевич О. Феномен політичної культури// Віче.- 1997.- № 10.
- Рябчук М. Від “Малоросії” до “Індоевропи”: стереотип народу в українській суспільній думці // Політологічні читання.- 1994.- № 2.
- Саєнко Ю. До єдності розмаїтностей. Соціологічні орієнтації етносів// Політика і час.- 1995.- № 2.
- Силади Акош. Тоталитарные культуры XX века: религия и рынок// Обществ.науки и современность.- 1994.- № 3.
- Согрин В. США: либерализм как альтернатива социализму// МЭиМО.- 1991.- № 7.
- Сокольский С. Консерватизм, либерализм, социализм...// МЭиМО.-1992.- № 8.
- Стегній О. Ціннісні орієнтації населення в посткомуністичну добу// Віче.- 1994.- Липень.
- Степанова Н.М. Британский консерватизм и трудящиеся. 70-80-е годы.- М., 1987.
- Стоянович С. От марксизма к постмарксизму// Вопр. философии.-1990.-№ 1.
- Тарасенко В., Шараєва Н. Хліб-сіль і політика: Деякі проблеми формування політичної культури селянства України// Віче.- 1996.- № 3.
- Толпыго А.К. Украинские политические идеологии//Полит. исслед. –1994.- № 1.
- Украинские масс-медиа и свобода информации//Полит. мысль.- 1994.- № 4.
- Федорова М. Французский либерализм//Полит. исслед.- 1993.-№ 6.
- Фрейд З. Психология бессознательного.- М., 1989.
- Фромм Э. Бегство от свободы.- М., 1990. Гл.7.
- Фромм Э. Иметь или быть: Пер. с англ. Н.И.Войскунский, И.И.Каменкович.- М., 1986.
- Фукуяма С. Конец идеологии ?// Вопр. философии.- 1990.- № 5.
- Хабермас Ю. Модерн – незавершенный проект// ВФ.- 1992.- № 4.
- Шапиро И. Введение в типологию либерализма// Полит. исслед.- 1994.- № 3.

Критерії оцінювання вступного випробовування з політології

Основними критеріями оцінювання вступного випробовування з політології є:

- знання та використання політологічних першоджерел, різних теоретичних та наукових підходів, парадигм політичної науки для аналізу актуальних проблем політики та влади;
- знання фактографічного матеріалу політичної історії та сучасного політичного процесу, політичної антропології, політичної культури, політичної філософії, політвчальної політології, геополітики, політичного аналізу та політичного прогнозування;
- повнота відповіді, використання вітчизняної й іноземної фахової літератури для висвітлення екзаменаційних питань;
- творчий характер аналізу й узагальнення різних теоретико-методологічних підходів, фактичних даних на основі сучасних методів і наукових досягнень;
- навички лаконічного, чіткого, логічного, послідовного та грамотного викладу матеріалу, формулювання власних висновків;
- уміння вести полеміку з теоретичних і практичних питань сучасної політології, міжнародної та вітчизняної політичної практики; уміння проілюструвати теоретичні положення відповідними прикладами;

Екзаменаційний білет складається з трьох питань, які охоплюють теоретичний матеріал з політологічного загалу. Кожне питання оцінюється за наступною системою балів:

100-80 балів	<p>вступник продемонстрував глибоке знання змісту екзаменаційного питання, вільне оперування політологічним категоріальним апаратом, провів змістовний політологічний аналіз означеної проблеми; глибоко і всебічно висвітлені знання з історії політичної думки, основних положень політологічних першоджерел та рекомендованої літератури;</p> <p>відповідь повністю репрезентує певну політологічну проблему, опираючись на вітчизняну та іноземну фахову літературу; здійснено аналіз різних точок зору щодо означеної проблематики, представлено самостійне та обґрунтоване бачення її сутності як творче переосмислення набутих знань;</p> <p>відповідь побудована лаконічно, чітко, логічно та послідовно з формулюванням власних висновків;</p> <p>відповідь містить співставлення різних підходів до вирішення певної проблеми, критичний їх аналіз;</p> <p>відповідь написана грамотно та демонструє високий рівень засвоєння практичних навичок</p>
79-60 балів	<p>вступник продемонстрував знання змісту екзаменаційного питання, оперування основними політологічними категоріями, аргументовано виклав означену проблему;</p> <p>в цілому висвітлено знання з історії політичної думки, основних положень політологічних першоджерел та рекомендованої літератури;</p> <p>відповідь репрезентує певну політологічну проблему, але посилення на вітчизняну та іноземну фахову літературу не є достатніми;</p> <p>здійснено аналіз різних точок зору щодо означеної проблематики, представлено самостійне бачення її сутності;</p> <p>відповідь побудована лаконічно та послідовно, проте допущені певні неточності та похибки у логіці викладу матеріалу, власні висновки не завжди обґрунтовані;</p> <p>відповідь містить співставлення різних підходів до вирішення певної проблеми;</p> <p>відповідь написана грамотно з використанням політологічної фахової лексики.</p>

59-40 балів	вступник продемонстрував певне знання змісту екзаменаційного питання, виклавши основні положення означеної проблеми; висвітлені знання з історії політичної думки, основних положень політологічних першоджерел та рекомендованої літератури є фрагментарними та не завжди точними; відповідь побудована навколо певної політологічної проблеми, але посилання на вітчизняну та іноземну фахову літературу майже відсутні; здійснено поверхневий аналіз різних точок зору щодо означеної проблематики; відповідь є недостатньо послідовною, допущені певні неточності та похибки у логіці викладу матеріалу, власні висновки відсутні; відповідь, в цілому, написана грамотно.
39-20 балів	вступник продемонстрував роздуми з екзаменаційного питання, відсутність знань основних політологічних категорій; відповідь містить певні уявлення з історії політичної думки, основних положень політологічних першоджерел та рекомендованої літератури; посилання на вітчизняну та іноземну фахову літературу відсутні; відсутній аналіз різних точок зору щодо означеної проблематики; відповідь є фрагментарною, допущені значні неточності та похибки у логіці викладу матеріалу, власні висновки відсутні; відповідь написана з помилками.
19-1 балів	вступник продемонстрував відсутність знань з екзаменаційного питання, основних політологічних категорій; відповідь містить певні уявлення з історії політичної думки, основних положень політологічних першоджерел та рекомендованої літератури; посилання на вітчизняну та іноземну фахову літературу відсутні; відсутній аналіз різних точок зору щодо означеної проблематики; відповідь є фрагментарною, відсутні логіка викладу матеріалу та власні висновки; відповідь написана з багатьма помилками.
0 балів	відповідь відсутня

При визначенні оцінки з фахового вступного випробування з політології підсумовується загальна кількість балів, отриманих вступником за відповіді на три питання екзаменаційного білету та ділиться на число питань. Таким чином визначається середній бал за відповідь вступника за 100-бальною шкалою